

A második novella a világegés után a XXI. században, a most már Sárdnak nevezett Szekszárdon történik. Az elbeszélés kisfiú hőse ámulva lapozgatja a régi, múlt századi technika csodáit bemutató lapokat, s ugyanakkor a fegyverek láttán borzongva teszi őket félre, jobb kornak mondva a sajátját.

A sárdi despotizmusban nem is ismerik a technika vívmányait, de a művészetnek is egyetlen fellelvára marad csupán, a vármegyeháza leveltára egy rossz lemezjátszóval és Séner János partitúrájával. Kétszáz évvel később ugyanaz a helyzet mutatkozik, mint Liszt Ferenc életében, a patriotizmusba, a forradalomba fúló művészetnek azonban végképp nyoma veszik — a partitúra Bakó András vámpírrá válásával végérvényesen eltűnik. Az egyetlen árnyalt jellem az elbeszélésben Bakó Andrásé, a többiekből már csak típusokra futja, s komikus-groteszk harcuk azt bizonyítja, hogy a jellemnek nem a technikai civilizáció a megrontója, hiszen a zárt, lefojtott, szögesdróttal körülvevett városállamban, ahol az egyetlen szórakozás a halottakról való megemlékezés, már nincs technika.

Míg a Szekszárdi misében van feltámadás, a fantasztikus átalakulás után egy olyan új valóság, melyben lehetséges a félrecsúszott élet korrekciója, itt az új valóság, a halál utáni lét a földinél is rombolóbbá válik.

Egyazon folyamat két szakaszát képviseli a két elbeszéléskötet, s a folyamat végpontján, a sárdi köztársaságban már a mitológia sem lehetséges: bármennyire dehumanizált egy mítosz, az utalások folytán mégiscsak egy emberibb, ideálisabb világ körvonalait hordozza hátterében, a kiút lehetősége a negatív mítoszban is adott. A horrorból nincs kiút, nincs mögötte semmi emberi, legmélyebb rétegében sem hordoz sem pozitív értéket, sem lezárhatóságot. Itt, a kötetben még csak borzalmat sem tud kelteni: keserű, groteszk abszurdum marad.

FEHÉR Katalin

A „LEHETNE-LÉT” VERSEI

Rakovszky Zsuzsa: *Tovább egy házzal*. Magvető, Budapest, 1987

Hogy Rakovszky Zsuzsa valóban tehetséges, az már akkor bebizonyosodott, amikor néhány verse a *Madárúton* című antológiában megjelent, s az ott közölt *Strand* című verséért Graves-díjjal jutalmazták. Első önálló kötetében, a *Jóslatok és határidők*ben élesen körvonalazott, jól megformált költői világot épít ki. Ennek továbbgondolása tavaly megjelent költeményeinek gyűjteménye, a *Tovább egy házzal*.

Ahogy a *Jóslatok és határidők* mutatja, Rakovszky Zsuzsa fölélményével „meddő sötét idők” homályában tévelyeg. A ködös téli éjszakák elmosódó fényű lámpái, „a sötétben áradó vízszagú szél” a teljes ki-

látástalanság képzetét idézi, s az élet varázsa a „kiszáradt medren át” való vonulásban merül ki. A fénytelenység hátterére így világít rá: „Most nincs tárgya még a vágnak. Várakozz...” 9 válság adva van, csak a megoldás hiányzik, ha létezik egyáltalán... A *Strand* fekete hullámai, a rohanó szél, a dermedten világító homokszemcsék, a deformálódott emberi alakok, azaz „az egyszínű-sötét torzók” mind a világ, még inkább a lélek sivárságát hirdetik. Majd a hangsúly anyag és szellem, test és lélek küzdelmére, a belső önmarcangolásra tevődik át. „Belső viharban rázkódó edény” az ember, s lelke „métély és idegen tűz: gyötrő terhe a fényben / boldogan elterülő húsnak” (*Strand*). Az éjszakában kigyuló fény, a júliusi dél forrósága mint visszatérő matívum, valamint a görög antikvitást idéző képek csak elvillantják a harmónia lehetőségét, a beteljesülés elmarad, sőt a delelőjén álló napkorong mindent kiegészítő dogmává, a mozdulatlanság, eseménytelenység és kilátástalanság jelképévé nő, éppúgy magához láncolva a lírai ént, mint a kavargó homokvihar homálya. „Falak között, színes ponyvák alatt, / örökzöldek között a déli pillanat / sötét szentszobra horpadt / szájjal százévesen” (*Többé már...*). Minden kiég, kiszikkad, marad a „kerek hiány” s a konklúzió: a szilárd támpont hiánya, a darabokra hullt egész pillanatnyisága: „A ránk dült állandó jelen alatt / cselekmény nincs: csak a pillanat / szórtan villámló aszkézise. / Csak pont, sosem vonás; sosem a lényeg” (*Szozopol*). Ennek ellenére sem egyszólamú Rakovszky Zsuzsa költészete. A mondatokban, a sorokban remény és reménytelenység vívja szűnni nem akaró harcát. Ez az, ami egyensúlyban tartja az értelmet.

A lírai én konfliktusának, belső küzdelmének fő forrása a jelen, de ennek negatív, sötét árnyakkal való telítettsége a jövőre is kivetítődik. Mindkettővel szemben áll a gyermekkor, a múlt boldogsága, harcias hite, amikor még a „szerelem volt a világ lelke”, amikor még „súlyos és kerek elfogultság él a lélekben” a jelen „léggömb-eszméi”: helyett. A részeire szedett, puritán világgal szemben magányos árnyékként vergődik önnön hálójában a lírai én, félelmeibe, kételyeibe és vágyaiba gaoalyodva. „... Korlátlan vagyok, / definiálhatatlan, megtörténhet velem / bármi, bármikor, könnyű vagyok, / szabad, és terjeszkedem — és félek, félek” (*Félni*).

A *Jóslatok és határidők* utolsó verseit olvasva látjuk, hogy felbomlóban a nyugodt ritmusú, hosszan hullámzó mondat, s az új forma alapvető jegye a szaggatottság, a kihagyásos töredezettség, amely az érzelem betörését készíti elő ebben az alapvetően gondolati költészetben. A *Tovább egy házzal* című költeményét olvasva ismételtelen az idő hármasságával és a pillanatnyiság eluralkodásával szembesülhetünk, és a korábbi sötét felhangokkal, félhomállyal, „sötét polip-kaktuszokkal”. Továbbra is foglalkoztatja a jelen, a jövő és a múlt viszonya, a jelenbeli dolgok átlényegülése, múltba fordulása, a változás, az idő múlása: „... Ami szilárd volt, végleges volt, / kitöltött tér — ezentúl

élőként élő testbe / épül az időbe” (*Tovább egy házzal*). Az állandó változás, mozgás mintegy eltörli, másodpercnívő parányítja a jelent, teret nyitva így a múlt széles folyama előtt: „Bár még természetét a változásnak / nem, csak tényét sejtjük. Nem tudni, hogy / ridegebb szürke monotóniát, vagy / színgazdag, drámai borzalmakat / érünk-e. (...) / s minden megoldás (érezzük mi is / idegeinkben) ideiglenes. // S a várakozások súlyától beomlik / megrendült jelen-tudatunk. Ami / még itt van, látható-tapintható, mint / múltat gyanítjuk máris múltani” (*Részlet egy lehetséges verses regényből*).

A három időkategóriától a kötet eljut egy negyedik tényezőig, egy ún. „negyedik, nem létező, de mégis jelenlévő időig”. Első kötetében még nyoma sincs a egyértelmű rámutatásnak, de a gondolat csírája, fokozatos alakulása már ott is fellelhető. Az első nyomnak nevezhető kijelentés egy tagadó megállapítás, amely éppen ezzel a negációval a szándék ellentétes előjelű voltára utal: „Nem is kívánom, ami nem adatik” (*Nagybőjt*), majd ismét egy erősen fokozó mondat, egy „azért sem”-kötődés következik: „Ha nem lehetek az, amire lettem, / ami lehetnék még, ne legyen az sem” (*Sirám*). A lírai én figyelme ezek után intenzívebben fordul a megkezdett téma, az emberi élet, a sors esetleges megvalósulásai felé. Első megállapítása: a lehetőségek halála a döntés, amelynek nyomán már csak egyetlen járható út marad: „Egyetlen döntés is elég, / hogy, végleg elpukkanjanak a még / lebegő lehetőségek” (*Csillárlehetőségek*). Ezért inkább maradjanak eldöntetlenek, megválaszolatlanok a kérdések, maradjanak nyitva a lehetőségek: „... Jobban szeretném / bizonytalan időre visszavonni magam, / egyelőre az üres szoba szőnyegén / gömbölyödni össze, amíg valami — bármi — / végleg el nem dől, zuzmává válni, várni” (*Csillárlehetőségek*). Majd a hit váratlan előretörésének lehetünk tanúi: „Lehet, hogy mégis van egy és csak egy / érvényes megoldás” (*Némileg megkésétt fel- és beismerés*).

Új kötetében a gondolatmenet folytatódik, s már kezdi megfogalmazni azt a bizonyos negyedik kategóriát, a „lehetne-lét”-et: „A.-ban teherbe estem és / B.C.-ben elvetéltem, D.-ben portás lettem, kevés / híján apáca É.-ben. / Helyzetbe hányból hányba léptem, / hányat elúsztatott / lehetne-lélet az, mi éppen / mégis meglett így-úgy — csak én nem / voltam egészen ott” (*Jane összegez*). Végül a kialakult életformával szemben, ami „éppen mégis meglett így-úgy”, nevén nevezi az „itt-se-én-se” idejét, az időt, melyet a lírai én nem élhet és nem fog átélni, de esetleg részese lehetett volna, ha nem lenne egyetlen elrendelt sorsa.

Az új kötet tematikailag gazdagodik, a vágy tárgyira talál a szerelemben. A szerelem élménye (mind testi, mind lelki oldala) újabb lehetőség az önelemzésre. Beteljesült nyugalmat, a belső harc elsimulását, megoldást a nyugtalanító kérdésekre és kételyekre a lírai énnel ez sem hozhat, csak a nyugodt ernyedtség utáni vágyat szólaltatja meg (*Quam*

dilecta”). Egyszer mint hiány (*Dal*), másszor mint érzékiség (*Dél, Hasonlatok*), harmadszor mint filozófiai eszmefuttatásba torkolló erotikum tűnik föl (*Pornográfmagazin*). De konfliktusoktól sem mentes ez az érzelem, s néha mintha „héja-nász”-szerű mozzanatok idéződnének fel. Végezetül azonban, mivel Rakovszky költői világában jórészt mindennek a pillanatnyisága az alapja, a szerelem is az „átlényegülés”, a jelen múlttá válása lesz (*Fényes kudarc*), s marad az emlékek fölött való meditálás.

Rakovszky Zsuzsa a szabad vers értő művelője, de kedvvel fordul a kissé hagyományosabbnak mondható leíró, pontosabban tájleíró költemények felé is. Hiteles képet fest a városi tömegekről és a forgatag-ról (*A Kärntnerstrasse indiánjai, Megnyitó*). Amiért azonban ezt szóvá teszem, az az *Ezüstkeor* című költemény, amely a legszebben illusztrálja a fenti megállapítást. Vajda „vaáli erdőjében” csilloghattak hasonló fények: „A lomboserdőben fényseplős aljnövényzet: / tömör törzsek között rezeg gubanc ezüst. / A fenyvesben rézsút fénysskok szel-delik / a teret, tű-avarral téltve a kopasz föld. // Pókhálós málnabokrok, deres bogyók, diófák / mögött a repceföld, most derengő puszta rög, / párába futva. Hátrébb két hosszú épület, / magtárak. Muskotály fényben odébb a dombon // gesztenyefák sötéten; jelentésük: kísértés.”

CSAPÓ Julianna

PARTTALAN IRONIZÁLÓ KEDV

Szentkuthy Miklós: *Frivolitások és hitvallások*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1988

Szentkuthy Miklós, ki a világgal mit sem törődve járta saját útját, talán mert hitt abban és volt ereje kívárni, hogy a világ törődjön vele, letelepedjen asztalához, és hallgassa történeteit, visszaemlékezéseit, valomásait fél éven át, huszonhét alkalommal beszélhetett, „önélet-rajzol”-hatott (eleget téve a Petőfi Irodalmi Múzeum fölkerésének) Kabdebó Lóránt mikrofonja előtt. Ennek a beszélgetésnek vagy inkább valamássorozatnak meg Tompa Máriának, az író titkárnőjének, munkatársának, ki könyvvé szerkesztette a Mester gondolat- és mondatfolyamatait, lelkes, hűségre törekvő igyekezetének eredménye ez a majd hét-száz oldalas könyv, az utóbbi hónapok magyarországi könyvszenzációja, amit aktuálissá tett a nyolcvanadik születésnap, a friss Kossuth-díj, s most már — sajnos — a halál ténye is.

A fedőlapon a preraffaelita Dante Gabriel Rosetti: *La Ghirlandata* (jelentése: virágfűzér, koszorú; füzérdísz, stilizált virágokból, levelekből) font füzért utanzó díszítőelem) című festményének részlete. [Az előtérben levő muzsikáló nőalak tekintete, testtartása s kézmozdulata arról árulkodik, hogy egyenletes és halk zenét játszik. Mintegy „látható”